TEKSTİL TASARIM TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ

AN OVERVIEW OF TEXTILE DESIGN HISTORY

Semra GÜR ÜSTÜNER*

Sanat-Tasarım Dergisi 2017, Sayı: 8 ISSN: 1309-2235 ss.49-58 DOI: 10.17490/Sanat.2018.21

Öz

Tekstil, insanın dış etkenlerden korunma ve örtünme ihtiyacı sonucunda ortaya çıkmıştır. Tasarım ise günümüzde kullanılan anlamına, Endüstri Devrimi sonrasında yaşanan zanaat ve makine birlikteliği ile ulaşmıştır. Bu bağlamda tekstil tasarım tarihinin, Endüstri Devrimi'nden günümüze kadar olan süreci kapsadığı söylemek mümkündür. Dokuma, örme, baskı ve giyim tasarımı alt başlıklarında ele alınan tekstil tasarım tarihinin zanaattan dijitale kadar değişimi, 20. yüzyıldan günümüze teknolojik ilerlemeler ile sosyo-kültürel yapı ekseninde ele alınmıştır. Amaç, dönemlerin öne çıkan tasarımları üzerinden tekstil tasarım tarihinin değişim sürecinin ana hatlarını çıkarmak ve bundan sonra yapılacak araştırmalara bir basamak oluşturmaktır.

Anahtar kelimeler: Tekstil, Tasarım, Tarih, 20. Yüzyıl, Endüstri Devrimi, Dijital Çağ.

Abstract

Textile has emerged as a result of human needs for covering and protection from external factors. The design has got todays meaning by the beginning of mass production as a result of the developing technology with the Industrial Revolution. In this context, the history of textile design covers the period from the Industrial Revolution to the present day. The change of the textile design history from crafts to digitalization in the 20th century which has been studied under weaving knitting printing and apparel design subtitles is discussed in the axis of technological advances and socio-cultural structure. With the aim to indicate outlines of changes in textile design history by the inspiring designs of era and to form a step to the researches to be in further research.

Key Words: Textile, Design, Craft, History, 20th century, Industrial Revolution, Digital Era.

Tekstil, dar anlamda dokuma ve dokumacılık olarak (Ergür, 2002:265) açıklansa da örme ve keçeleştirme üretim yöntemlerini de içeren; elyaftan ipliğe, kumaştan giysiye kadar tüm sürecini kapsayan genel bir kavramdır. Uygulamalı bir sanat dalı olan tekstil, zanaattan teknolojik gelişmelere, toplumsal olaylardan ekonomiye kadar farklı birçok alan ile sıkı ilişki içindedir. Bu bağlamda, tekstil tasarım tarihinin, makineleşme ile zanaatın el izlerinin azalmaya ve tasarım kavramının oluşmaya başladığı, Endüstri Devrimi sonrası ele alınmıştır.

18. yüzyıldan itibaren (1750-1850) yaşanan hızlı makineleşme ile birlikte sosyo-ekonomik ve kültürel değişimleri de kapsayan Endüstri Devrimi, İngiltere'de başladığı için "İngiliz Devrimi" olarak da anılmaktadır (Güvenç, 1999:185). Sanayileşme önce Avrupa'ya daha sonra tüm dünyaya yayılmıştır. Ancak İngiltere, 19. yüzyılın ortalarına kadar bütün ülkelerden öndedir ve "Dünyanın atölyesi" olarak anılmaktadır (Günay, 2002:12). Batılı toplumların yaşamını kökten değiştiren ve bugün de süren devrim, tarımsal üretim biçimlerinin ve ulaşım araçlarının değişimine kadar yaşanan tüm makineleşmeyi kapsayan köklü dönüşümleri içermektedir (Tanilli, 2016:117). Tarımsal düzenden sanayi düzenine geçişle birlikte insan-doğa ilişkisinin yerini, insan-makine ilişkisi almış, böylece tüccar-sanayici gibi yeni toplumsal sınıflar ortaya çıkmıştır (Sağocak, 2003: 1). Makineleşme ile hayatın baştan biçimlendiği bu yeni dünya düzeni içinde sanat da yerini sorgulamaya başlamıştır. Bu süreç, Avrupa'da birçok sanat akımı ve tasarım hareketinin doğmasına sebep olmuş, iletişim ve ulaşım olanaklarının artması ile dünyaya yayılmasını sağlamıştır.

Bu çalışmada tekstil tasarımının Endüstri Devrimi'nden Dijital Çağ'a kadar olan tarihsel süreci; öne çıkan sanat akımları ve tasarım hareketlerinden seçilen tasarımcılar ekseninde, değişime yol açan sosyal, kültürel ve teknolojik gelişmeler çerçevesinde incelenmiştir.

Tekstilde Endüstri Devrimi

Endüstrileşmenin buhar gücünü kullanmaya başlaması ile tekstil ve makineleşmenin birbirini tetiklemesi devrimin itici gücü olmuştur. İngiltere'de, John Kay'in seri atışlı mekiği 1733 yılında bulması ile daha geniş dokuma tezgâhları ortaya çıkmıştır. 1764'te dokumacı James Hargreaves tarafından ilk kullanışlı eğirme makinesi olan "Spinning Jenny"nin yapılması ile dokuma hızlanmıştır (Clarke, 2011:15).

Baskı alanındaki endüstrileşme ise geleneksel kalıp baskının geliştirilmesi ile 1770'li yıllarda Fransa'da görülmeye başlanmıştır. Bu yıllarda C. P. Oberkampf'ın Jouy'daki fabrikasında, grave edilmiş bakır plakalarla yapılan monokromatik baskılı "Toile de Jouy" kumaşları önemlidir (Yıldırım, 2009:33). Fabrikada, el emeğine dayalı seri üretimden 1783'te el ile üretilen seri imalat patenti alınmıştır (Aktaran: Yıldırım, 2009:32). İngiliz baskıcılığını da etkileyen bu döşemelik kumaşlarda genellikle, kır ve av sahneleri veya mitolojik öyküler betimlenmektedir. İngiltere'de ise 1783'te Thomas Bell, oyulmuş metal silindirlerden oluşan rulo baskı makinesinin patentini almıştır (İşmal ve Yıldırım, 2012:91). Rulo baskıda silindirin

çember uzunluğu ile sınırlı olan tekrar mesafesine rağmen artık seri bir üretim söz konusudur (Textiles and Fashion Collection, 2014).

1786 yılında Edmund Cartwright, çözgü ipliklerinin yatay konumda olduğu ilk mekanik dokuma tezgâhının patentini almıştır (Dölen, 1992:300). Tekstil hammaddesi olan pamuğun işlenmesinde, 1792'de Cartwright'ın pamuk tarama ve 1794'te Eli Withney'in çırçır makinesini bulması ile pamuklu dokuma üretiminde büyük bir gelişme kaydedilmiştir (Dölen, 1992:36-37).

Fransa'da ise 1801'de Joseph-Marie Jacquard, "Jacquard" tezgâhını bulmuştur (Clarke, 2011:16). Jakar tezgâhında desenin dokumaya başlanmadan kartlar üzerinde hazırlanması ve tezgâh üzerinde hızlı değişiklikler yapılabilmesi, desenlendirmede yoğun motifler ve çiçekli tasarımlara olanak tanımıştır. Teknolojik ilerlemenin tasarım dilini değiştirmeye başladığını söylemek mümkündür.

1851'de John Mercer, pamuklu kumaşlarda dönüm noktası sayılabilecek olan merserizasyon işlemini bulunmuştur (Başer, 1998:98). Bu işlem sayesinde pamuklu kumaşlardaki renkler parlaklaşarak yün ve ketenin donuk renklerinin yerini almıştır. Aynı yıl Isaac Merritt Singer tarafından geliştirilen dikiş makineleri ile hazır giyim endüstrisi doğmuştur (Iwagami, 2002:153). Tekstilde renklendirme işleminde "19. yüzyıl ortalarına gelinceye kadar yalnız bitkisel kökenli veya böceklerden elde edilen boyarmaddeler kullanılmıştır" (Dölen, 1992:458). 1856'da William Henry Perkin ilk sentetik boyarmadde olan "anilin moru"nu bulmuş ve tekstil endüstrisinde çarpıcı bir renk değişikliği yaşanmıştır (Fukai, 2002:153). 1884 yılında ise hammaddesi doğaya bağlı olan tekstil endüstrisi, Hilaire de Chardonnet tarafından yapay ipek ipliğinin elde edilmesi ile endüstrileşme sürecinde büyük dönemece girilmiştir (Dölen, 1992:168).

Sanayileşme ile hızlı ve önemli bir değişim sürecine giren dokuma tekniğinin yanında örmenin de makineleşmesi sonucu kumaş üretiminde yeni bir döneme girilmiştir (Başer, G.,1998: 5). Örme alanındaki makineleşme 1589 yılında William Lee tarafından İngiltere'de başladıysa da dokumaya göre daha karmaşık bir sisteme sahip yarı otomatik olan bu örgü makinesini, 1765'de Fransa'da tam otomatik hale getirmiştir. 1840'da yuvarlak örgü makinelerinin, 1880'de de dikiş kapama makinelerinin kullanıma geçmesi ile çorap artık seri üretilebilmektedir (Aktaran: Dölen, 1992:333-334). Yaşanan makineleşme ile dokuma endüstrisine rakip duruma gelen örme endüstrisinde, sentetik liflerin geliştirilmesi ve çeşitlendirmesinin de payı bulunmaktadır. Örme tekniği, dokuma tekniği ile tasarlanması ve üretimi zor olan kumaşların üretimine olanak verdiği için tekstil endüstrisinde önemli bir konuma gelmiştir (Başer, G.,1998: 5).

Devrimin öncüsü İngiltere'de, buluşların diğer ülkelere tanıtılması ve yeni pazarların arttırılması hedefi ile 1851 yılında uluslararası katılımlarla gerçekleştirilen "Great Exhibition" düzenlenmiştir. Bu sergi için yapılan "Crystal Palace", endüstrileşmenin simgesi demir ve camın kullanımı ile prefabrike mimarinin önemli bir örneği kabul edilmektedir (Houze, 2010:53). Tasarım tarihi içinde ülkelerin düzenlediği sergiler, dönemin tasarım anlayışını yansıtan yerler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Endüstri Devrimi Sonrası Tasarım Hareketleri (1880-1914)

Makineleşme ile hızlı gelişen ve değişen dünyada, insanın gerçekliğe dair algıları yıkılmıştır. Toplumsal yapıda meydana gelen dönüşümler, 19. yüzyılda yaşanan sanatsal değişimlerin başlıca nedeni olarak görülmektedir. Yaşanan gelişmeyi temsil etmeye çalışan sanatçılar; eserlerinde yeni konulara ek olarak, biçimsel ve teknik arayışlarla 'güzel duyu'yu aşmayı amaçlamışlar, izleyicinin görme biçimlerini ve algısını değiştirme çabası içine girmişler ve böylece 20. yüzyılın sanat ve tasarım dilini yaratmışlardır (Antmen, 2008:18). İngiltere'de, endüstrileşmenin yarattığı hızlı değişim ve makineleşme sonucunda zanaatın yok oluşunu ve sanayileşmenin toplumsal sonuçlarını sorgulamaya başlayan bir grup oluşmaya başlamıştır:

Arts and Crafts: 1880'lerde ortaya çıkmış sosyo-ekonomik kökenli ve tasarım tarihi açısından önemli bir harekettir. Yazar ve sanat eleştirmeni John Ruskin (1819-1900), "üretimin ve makineleşmenin geleneksel zanaatçılığı ve el işçiliğini yok ettiğini savunarak her türlü eşyaya kişiliğini kaybettirdiğini ileri sürmüştür" (Karaören, 1997:143). Arts and Crafts'ın öncüsü ressam ve tasarımcı William Morris (1834-1896), elle yapılan geleneksel kalıp baskı ve dokuma tezgâhını kullanarak; insanların ev tekstillerine, özellikle baskılı kumaşlara ve duvar kâğıtlarına bakış açısını değiştirmiştir (Jackson, 2002:10). Morris, el sanatlarının titiz ve ince işçiliği ile vitray, duvar çinileri, kitap ve yazı karakteri de tasarlamıştır (Kırkham, 2004:21). 1861 yılında Morris'in önderliğinde mimar, ressam ve mühendislerden oluşan grup "Morris&Co." firmasını kurmuştur. Firmada, Ön Rafaeollocular'ın ileri sürdüğü Gotik dönemde resim kadar önemli sayılan goblen, nakış ve dokumacılık gibi el sanatlarının hak ettikleri yere getirilmesi için uğraşmışlardır (Kırkham, 2004:33).

İngiltere'de Endüstri Devrimi'nin getirdiği yükseliş, Viktorya Dönemi'nde (1837-1901) yaşanan refah ile giyim tarzında, "krinolin" ile yapay bir kadın görünümü ortaya çıkarmıştır. Bir tür kafes olan krinolin, kadının incecik bir bele, geniş ve kabarık eteklere sahip olmasını sağlarken sağlıksız bir vücuda neden olmuştur. Bu dönemde kadınlar, kat kat kumaşlar arasında nerdeyse hareket edemezken erkeklerin koyu tonlar ile iyi işçilik gerektiren takımlar giydikleri görülmektedir (Fogg, 2014:146-147).

Hazır giyim üretim yöntemleri:1861-65 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) yaşanan iç savaş sırasında, askeri üniformalara artan talebi karşılamak için hazır giyim üretim yöntemlerinin geliştiği görülmektedir (Iwagami, 2002:153). Basit ve işlevsel hazır kadın giyiminin aksine "haute couture"/"kişiye özel tasarım" da iyi bir başlangıç yapmıştır. İngiliz **Charles Frederick Worth** (1825-1895), kişiye özel tasarımın temelini 1857'de Paris'te açtığı modaevi ile atmıştır. Worth, her sezonda yeni bir koleksiyon sunma geleneğini başlatmış ve giysileri canlı modellere giydirerek sunum yöntemini değiştirmiştir. Worth'un sunduğu koleksiyondan birçok insanın aynı giysiyi sipariş edip alabileceği bugün de kullanılan moda sisteminin temelini oluşturmuştur (Iwagami, 2002:153).

1900'lerde sanatsal giysilerin bedeni korselerden kurtaran yaklaşımı, Arts and Crafts hareketinin reformist ruhu ile başlamıştır (McDermott, 2008:8). Bu giysileri kullanan Morris'in karısı ve kızları da değişimin simgesi

olarak görülmektedir. Arts and Crafts hareketi, 1870'lerde doruk noktasına ulaşmış (Meller, 1991:408), 1910'larda ise etkisini kaybederek yerini, Avrupa'da yerel kültürel değerler ile birleşerek yeni bir tasarım dili geliştiren "Art Nouveau"a bırakmıştır.

Art Nouveau: Akım, ilk olarak kendini 1889'da Paris'te, Fransız Devrimi'nin 100. yılı etkinlikleri kapsamında gerçekleştirilen "Exposition Universelle" fuarında hissettirmiştir. Bu fuar için inşa edilen Eyfel Kulesi'nde demirin yapı malzemesi olarak kullanımı mimari için önemlidir. Arts and Crafts'ın görüşlerini benimseyen bu akım, yarattığı yeni anlatım dili ile başta mimari olmak üzere mobilya, tekstil, duvar kâğıdı ve takı gibi uygulamalarda etkili olmuştur. Nesnenin hem biçimi hem de yüzey dekorasyonunda kendini gösteren ayırt edici, akışkan kıvrımları ile ön plana çıkan akımın önemli temsilcisi mimar, iç mimar ve ressam olan Henry Van de Velde'dir (1863-1957) (Jackson, 2002:28).

20. yüzyılın başında kadınlar için dar korseli, erkekler için ise resmi giysiler söz konusudur (McDermott, 2008:8). 19. yüzyıl sonu ile I. Dünya Savaşı'nın başlaması arasındaki dönem, "La Belle Epoque" olarak adlandırılır. Bu dönem, 19. yüzyılın kadın bedenindeki yapay görünümde değişiklik yaratmıştır. Bu dönemde krinolinin sebep olduğu sağlık sorunları göz önünde bulundurularak iç çamaşırı şirketleri tarafından geliştirilen korselerle elde edilen "S" şeklindeki kadın vücudu ön plandadır. "S" görünümündeki kadın figürü, Art Nouveau'nın idealleri olan kıvrımlı, dolambaçlı organik formlara, çan şeklindeki etek ise Art Nouveau sanatçıları tarafından çiçek motifine benzetilmektedir (Iwagami, 2002:153).

Bu hareketin her ülkede değişen kendine özgü estetik dili içerisinde bitkisel kıvrımların yanında kadın figürleri de akan çizgilerle ifade edilmiştir. Akım, Almanya'da "Jugendstil", İngiltere'de "Decorative Stil", İtalya'da "Stile Liberty", Avusturya'da "Secession", İspanya'da "Modernista", Türkiye'de "Yeni Sanat" ya da "1900 Sanatı", ABD'de "Modern Style" adları ile anılmıştır.

Wienner Werkstätte: Avusturya'da 1903'te mimar Josef Hoffman (1870-1956), ressam ve grafik tasarımcı Koloman Moser (1868-1918) ile tekstil üreticisi Fritz Waerndorfer (1868-1939) tarafından kurulmuş, "Secession"ın bir sanat ve zanaat uzantısı olarak onun izinde yol almış bir harekettir (Brandstatter, 2003:14). 1905 yılından beri kalıp baskı ile üretilen tekstiller, Wienner Werkstatte'in moda bölümünün 1910'da kurulmasında büyük rol oynamıştır (Brandstatter, 2003:299). Atölyenin kurucusu Eduard Josef Wimmer-Wisgirll'in (1882-1961) giysi tasarımları, boru şeklinde olup, farklı desen ve renk kullanımı ile üst üste geometrik şekillerin etkisini güçlendirici niteliktedir (Orsborne, 2013:237).

Paul Poiret (1879-1944): Poiret, Viyana ziyaretinde Wiener Werkstätte'in tasarımlarından etkilenerek 1911'de kendi atölyesi olan Atelier Martine'i açmıştır (Jackson, 2002:47). Parisli tasarımcı, kadınları korseli yapay görünümden sutyenin desteklediği doğal görünüme geçirmiştir. Doğu'nun 1001 Gece Masalları'nın çevirisinin yayınlaması ile 1909'da Paris'e gelen Rus Balesi "Bellets Russes"ın kostümlerinden etkilenen Poiret'nin tasarımları, egzotik ve oryantalist çizgiler içermektedir. 1904-1905 yıllarında yaşanan Rus-Japon savaşı sırasında Japonya'nın kültürel etkisi Japonizm olarak tasarımlara yansımıştır. Dönemin sanat, tasarım ve edebiyatını hem oryantalizm hem de Japonizm büyük ölçüde etkilemiştir (Koga, 2002:332).

Mariano Fortuny (1871-1949): İspanyol ressam ve tasarımcı, 1907'li yıllarda Klasik Yunan kültüründen esinlenerek tasarladığı "Delphos" giysisi ile ünlenmiştir. Omuzdan akarak tüm vücudu saran, hareket ve ışık yansıması ile renk değiştiren ince ipek pililer, 20. yüzyıl modasının yeni yönünü açıkça göstermektedir (Koga, 2002:378).

Tasarım tarihçisi John Heskett'e göre Avrupa, endüstrileşme sürecinde tasarımları, ABD'de ise Singer dikiş makinesi gibi buluşları ile öne çıkmıştır. Frederick Taylor'un "Scientific Management" teorisindeki montaj hattı üretimi deneylerinin en iyi örneği, otomobil endüstrisinde Henry Ford'un "Model T" üretimindeki başarısıdır (Houze, 2010: 54). 1914'te Ford'un "Model T"yi ucuz üretebilmesi ile arabanın gündelik yaşamda yer alması sayesinde insanlar daha fazla seyahat etmeye başlamışlardır. Bu da spor ve seyahat giysilerinin yüzyılın ikinci yarısından itibaren moda olmasına neden olmuştur. 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında kadınlar, günlük kullanım için iki parçadan – ceket ve etekten – oluşan ısmarlama takım elbise giymeye başlamışlardır. Ceketin içine giyilen bluz da kadın giyiminde ön plana çıkmıştır (Iwagami, 2002:153).

Konstrüktivizm: Akım, 20. yüzyılın ilk yarısında görülen diğer sanat akımları gibi "soyut estetik" bir hareket olarak doğmamıştır. Endüstriyel açıdan geri kalmış durumda olan Rusya'nın 1917 Rus Devrimi sonrası ilerici atılımlarının uzantısıdır. Sanatçıların toplumsal gereksinmelere odaklanmaları, akımın etkisinin sanattan çok uygulamalı sanatlarda hissedilmesine neden olmuştur. Konstrüktvist sanatçılar, hem yeni kurulan okullarda öğrenci yetiştirmişler hem de iç mimarlık uygulamaları, tiyatro dekorları ve üniforma tasarımları yapmışlardır (Antmen, 104-105). Konstürktivizm'in tekstil tasarımındaki öncü isimleri Lyubov Popova (1889-1924) ve Varvara Stepanova'nın (1894-1958) geometrik kumaşlar ile yaptıkları giysileri devrimin hedeflerini yansıtırken hem daha modern hem de fonksiyonel-dir (McDermott, 2008:8).

Savaş Yılları ve Modernizm (1914-1945)

I. Dünya Savaşı sonucunda Avrupa nüfusunda büyük bir düşüş olmuş; siyasal, ekonomik ve sosyal yönden değişimler yaşanmaya başlamıştır. 1914-1918 yılları arasında yaşanan savaş sırasında kadınlar, cepheye giden erkeklerin işlerini yapmaya başlamışlardır. Ev dışına çalışmak için adım atan kadınlar, işte daha rahat giysilere ihtiyaç duymuşlardır. Bu eğilim savaş sonrasına da yansıyacaktır: Savaşta askerlerin kullandıkları "British Warm" adı verilen paltolar, savaş sonrasında hem erkek hem de kadınlar tarafından giyilmeye başlanmıştır (Orsborne, 2013:238). Savaştan dönen erkekler tarafından işlerini kaybederek evlerine dönmek zorunda kalan kadınların hayata bakış açıları değişmiştir. ABD'de Caz müziğinin popüler olması, Çarliston ve Tango dans çılgınlığı yaşanması, dansa uygun giysilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Toplumda yeni filizlenen "Nouveau Riche" sınıfı, geleneksel şıklığın yanında öncü fikirleri tercih etmeye başlaması ile modanın dönüşüm hızını arttırmıştır. Kadın görüntüsü dans ile şekillenmiş, saçlar da kısalmaya başlamıştır (Koga, 2002:333).

Savaş sonrası hızla zenginleşen ABD toplumunda yaşanan dönüşümü ele alan ve 1925'te yayınlanan F. Scott Fitzgerald'ın yazdığı "Great Gatsby", dönemin aşırılığının, serbest kadınların ve hayatın keyfini sürmek isteyenlerin edebiyattaki yansımasıdır (Dempsey, 2007:135).

Modernizm: Geleneksel olanı reddeden ve yeniye yani "modern"e ulaşmaya çalışan bir akımdır. Modernleşmenin iki önemli ayağı; 1879 Fransız Devrimi ve 18. yüzyıl ortalarında yaşanan İngiliz Sanayi Devrimi'dir. 20. yüzyıl sanatının ilk çeyreğinde öne çıkan "soyutlama", modern sanat ile eşanlamlı kullanılır hale gelmiştir (Yılmaz, 2006:16-18). Modernizm'in tasarımdaki etkisi, I. Dünya Savaşı'ndan sonra, Arts and Crafts hareketinin el sanatı konusundaki düşüncelerinin yerine endüstriyel tasarımcı ve makine arasında olumlu bir ilişki kurmaya çalışmasıdır. Modernizm'de süslemenin azalması ve tasarımın işlevselliğinin sorgulanması önemlidir (Jackson, 1998:14).

Bauhaus: Mimar Walter Gropius (1883-1969) tarafından 1919 yılında, Wiemar'da, açıldığında Art Nouveau'nın temsilcilerinden Henry Van de Velde'nin yönetimindeki "Kunstgewerbe Schule" (Sanat ve Zanaat Okulu) ve atölyeleri de bu okula bağlanmıştır (Alyanak, 1998:116). Bauhaus, Arts and Crafts hareketinin sanat-zanaat birlikteliğine makine ile üretimi ilave ederek, 20. yüzyılın değişen plastik dilini, kadrosunda bulunan Wassily Kandinsky (1866-1944), Paul Klee (1879-1940), Johannes Itten (1888-1976) gibi sanatçılar ve mimarların önderliğinde "biçim işlevi izler" ilkesi ile tasarımlara aktarılmıştır. Bauhaus'un başlangıcından kapanışına kadar var olan dokuma atölyesi, tekstil tasarımında önemli bir dönüm noktasıdır: Bauhaus "dokuma atölyesinde benimsenen en önemli ilke, dokumada atkı ipliğinin çözgü ipliği kadar önemli olması ve çözgünün arkasına gizlenmemesi gerektiğidir" (Özpınar, 2009:68). Soyut sanatın dekoratif öğe olarak tekstile (Alyanak, 1998:116) dönüştürülmesi ile bugün kullandığımız anlamda "Modern tekstil tasarımı süreci, sanatla teknolojiyi birlikte ele alan Bauhaus dokumacıları tarafından başlatılmıştır" (Akbostancı, 2012:9). 1933 yılında siyasal baskılar nedeni ile kapanan Bauhaus, tasarım mesleği ve tasarımcının modern endüstri toplumlarındaki konumu için önemli rol oynamıştır. Bauhaus dokuma atölyesinin öne çıkan iki isminden **Gunta Stölzl** (1897-1983), okuldaki usta-çırak ilişkisine dayalı eğitim sisteminde, önce öğrenci sonra usta öğretici olmuştur. 1920'lerin başında dokuma atölyesinde, Itten'ın teorileri ile ana renklerle renklendirilmiş; kare, üçgen ve dikdörtgen biçimler kullanılarak halı ve goblenler tasarlanmıştır. Klee'nin etkisi ise tasarım ilkeleri ile şekillenmiş katmanlı ve çizgili dokuma tekstillerde görülmektedir. Stölzl, goblenlerinde renk, ritim ve geometrik biçimleri dinamik bir yönde kullanmıştır. Diğer bir isim **Anni Albers** (1899-1994) ise 1922'den 1930'a kadar olan tekstillerini, gösterişsiz renkler, şerit ve çizgilerin grid görüntülü kompozisyonları ile sınırlayarak daha sade bir tasarım anlayışı yaratmıştır. Bauhaus, 1925'te Dessau'ya taşındıktan sonra, vurgu el sanatlarından endüstriyel tasarıma kaymıştır (Jackson, 2002:46).

Art Deco: 1909-10 yıllarında Paris'te sahne alan Rus balesinin ve Atelier Martine'in etkisi ile (Hardy, 2006:126), 1925 yılında Fransa'da yapılan "Exposition Internationale des Arts Décoratifs et Industriels Modernes" sergisinde Modernizm'in süslemeden uzak tarzına karşıt bir anlayışta ortaya çıkmıştır. Modernizm ile geleneksel sanatlar arasında stilizasyon ağırlıklı bir dil yaratan Art Deco'da Dışavurumculuk, Kübizm ve Fütürizm sanat akımları ile Bauhaus ve Konstrüktivizm'in izleri görülmektedir. Art Nouveau'nun akışkan bitkisel çizgilerinin tersine Art Deco, simetrik bir düzene ve köşeli, doğrusal çizgilere sahiptir. 1940'lara kadar etkisini sürdüren hareket, çiçek desenlerinin ve geometrik desenlerin baskın olduğu iki döneme ayrılmaktadır. (Hardy, 2006:11).

Sonia Delaunay (1885-1979): Art Deco'nun önemli temsilcilerinden, Rus asıllı Fransız ressam, 1925 yılındaki sergiye "Boutique Simultanée" adı altında ipek baskıları ile katılmıştır. Geometrik formlar kullanarak yaptığı farklı renk denemelerinden oluşan soyutlamaları tekstile basmış ve bunları giysi ile birleştirmiştir (Hardy, 2006:126). Sanatçı, renk ve biçimle yaptığı çalışmalarını "simultane" kelimesi ile tanımlamıştır. Giyim ve baskı tasarımının yaratı sürecinde eşzamanlı olarak ele alınmasını öneren Delaunay'ın tasarımlarında, Kübizm ve Rus halk sanatının parlak ve cesur renklerinin izleri açıkça görülmektedir (Yıldırım, 2010:65).

Gabrielle "Coco" Bonheur Chanel (1883-1971): 1920'lere damgasını vuran etkisi ile dönemin kadınlarına ilham olmuş Fransız tasarımcı, İngiliz erkek giyiminden etkilenmiştir. Coco Chanel, geleneğin detaylı görünümünden sıyrılarak; basit, kolay giyilen, sportif ve rahat tasarımları ile öne çıkmıştır (McDermott, 2008:8). Chanel, tasarımlarını örme ile üretmeyi tercih ederek o güne kadar sadece iç çamaşır ve çoraplarda kullanılan bu üretim yöntemine farklı bir bakış açısı kazandırmıştır. Chanel'in örgü palto ve takımları, aktif ve modern kadınlar için vazgeçilmez olmuştur. Dönemin bir diğer önemli ismi olan **Jean Patou** (1880-1936) da örme tekniğinde ürettiği spor giysiler ile ünlenmiştir. (Orsborne, 2013:250). Art Deco'nun geometrik çizgilerini örgü tunik ve kazaklarda görmek mümkündür.

1929 yılında ABD'de yaşanan "Great Depression" ekonomik krizi, tüm ülkeleri derinden etkilemiş ve 1920'ler boyunca süren savaş sonrası refahı sonlandırmıştır. Kişiye özel tasarımın zengin müşterileri bir gecede servetlerini kaybetmişler ve sokaklar evsiz insanlarla dolmuştur. Bu kötü dönemde orta sınıf evde dikişe yönelmiştir. (Koga, 2002:334).

Elsa Schiaparelli (1890-1973): İtalyan modacı, dönemin önemli sanat akımları, Sürrealizim, Dadizm ve Kübizm etkisinde yarattığı tasarımları ile bilinmektedir. Kariyerine spor ve plaj giysileri ile başlayan tasarımcı, "trompe l'oeil" göz yanılsaması etkili kazağı ile ünlenmiştir. Dönemin sanatçıları ile yakın çalışmış olan tasarımcı, sanatı sadece bir ilham kaynağı olarak görmemiş ve tasarımlarına doğrudan dâhil etmiştir. Sürrealist ressam Salvador Dalí (1904-1989) ile sanatçı Jean Cocteau'nun (1889-1963) orijinal eskizlerini, giysilere direkt basmış ya da işlemiştir. Tekstildeki yeni malzemeler rayon, vinil ve selofan ile denemeler yapmıştır (Koga, 2002:335).

1939 yılında başlayan II. Dünya Savaşı'na katılan ülkeler, hammaddelerin kullanımını kısıtlayarak birçok fabrikayı askerî malzeme üretimine yönlendirmişlerdir. Yaşanan doğal hammadde sıkıntısı sonucunda sentetik lifler önem kazanmıştır. Tekstil üretimindeki hammadde sorunu yeni buluşlara sebep olmuştur. Bunlardan biri de "nylon"un bulunmasıdır: Nylon, rayon gibi daha önceki buluşların sonucu olarak 1930'da geliştirilmiştir.

1938 yılında "du Pont" firması tarafından üretimine başlanan nylon, çelikten daha sağlam ve örümcek ağı kadar ince, mucize lif olarak tanıtılmıştır. İç giyim için geliştirilmesine rağmen, II. Dünya Savaşında paraşüt gibi ürünlerde kullanılması, onun çok amaçlı ve yüksek performanslı tekstil olarak bilinmesine sebep olmuştur (Clarke, 2011:19-20). Savaş sonrasında esneyebilen sağlam yapısı ile çorap ve iç giyim üretiminde temel malzeme durumuna gelmiştir (Dölen, 182).

Savaşının başlaması, kadınların üniformaya geri dönüş yapmasına neden olmuştur. Savaş döneminde, insanların tutumlu olmaları, kullanılmış örgü ya da kumaşlardan yeni giysiler üretmelerini gerektirmiştir. Zamanın sloganı "idare ve tamir et"tir (Orsborne, 2013:305). Giyim, 1941'de İngiltere ve Fransa'da, 1942'de ise ABD'de karneye bağlanarak çeşitli kısıtlamalar getirilmiştir. 1942'deki karne programında baskılı tekstillerde, beş renge ve küçük tekrarlara izin verilmektedir (Fogg, 2013:6). 1940'da Paris'in işgali ile Amerika'nın, Fransız modasının ayrıntılı yaklaşımından uzaklaşarak işlevselliğin ön planda olduğu tasarımlar yaratmasına fırsat vermiştir (Orsborne, 2013:308).

1945 yılına kadar süren ve hayatı durduran savaşın doğurduğu travmalarının ardından, insanlara yaşama umudu veren renk ve desen anlayışı gelişmiştir (Jackson, 2002:95). İngiltere'de, 1944'te "Council of Industrial Design"nın kurulması ve "Royal Collage of Art"ın etkisi ile "çağdaş" tasarım filizlenmiştir. 1951'de düzenlenen "Festival of Britain"de öne çıkan tasarım kavramı ile tasarım mesleği güç kazanmaya başlamıştır (MacCarthy, 1982:123). Savaş sonrasında kadının ekonomik yaşamdaki rolü önemli ölçüde değişmiştir. I. Dünya Savaşı'nın aksine iş hayatında kadın iş gücü oranının arttığı ve yeni oluşan alanlarda iş bulabildikleri görülmektedir.

Çağdaş Tasarım: 1950'ler

1946 yılında Londra'da düzenlenen "Britain Can Make It" sergisi ile İngiltere'nin tasarım dünyasına kazandırdığı "çağdaş" tasarım kavramı 1950'li yıllara damgasını vurmuştur. Savaştan sonra, geleneksel yöntemler ile elde edilen tekstil ve duvar kâğıtları, yeni teknolojilerin yanı sıra dönemin sanat anlayışı olan soyutlamanın etkisinde şekillenmiştir. Çağdaş tasarım kavramı, "New Look" (yeni bir görünüm) ile dönemin isteklerini ve beklentilerini yansıtmaktadır (Jackson, 1998:15).

1950'ler sanat açısından önemli yıllardır: Amerika'da Soyut Ekspresyonizm, İngiltere'de Pop Sanat ortaya çıkmıştır. Bu dönemin tasarım anlayışı; sanatın soyutlama eğilimi, heykeltıraş Alexander Calder'in (1898-1976) teknoloji ile şekillenen hareket kavramı ve Bauhaus'un öğretileri ile biçimlenmiştir.

Tekstil baskı tasarımının 1950'li yıllarda öne çıkmasında, bu dönemde yaygın bir şekilde uygulanan film baskı tekniği etkendir. Film baskı tekniği; kullanılan şablonun daha ucuz olması, fazla renk kullanılabilmesi ve büyük ölçekli tasarımların basılabilmesi ile tasarımcıların deneyselliklerini arttırarak yeni form arayışlarını desteklemiştir. Bu yöntem ile az metrajlarda basılabilen tasarımlar sayesinde modanın değişimi hızlanmıştır (Harris, 1993:234-235).

Lucienne Day (1917-2010): 1951'de düzenlenen "Festival of Britain"de sergilenen "Calyx" ile tanınmaya başlamış ve bu tasarımı ile İngiliz tasarımında bir devrim yaratmıştır (Alyanak, 2001:107). Day, "soyut sanattan etkilenen tasarımlarında, bireysel kimliğini yansıtan ince çizgilerle bütünleşmiş grafiksel organik bitki formlarıyla kendine özgü yeni bir anlatım dili oluşturarak dikkat çekmiştir" (Akbostancı, 2014:35). 1950'lerin "çağdaş" tasarımın öncülerinden sayılan Day, film baskı tekniği ile basılan, çoğunlukla döşemelik kumaş tasarlamıştır.

Emilio Pucci (1914-1992): İtalyan modacı, 1940'ların sonunda kariyerine spor giysiler ile başlamıştır. 1950'lerde imzası sayılan, parlak renkli kaleidoskopik soyut tasarımları geliştirmiştir. "Baskıların Prensi" olarak tanınan Pucci'nin 60'larda öne çıkan Psychedelic etkide cesur renkler ile yaptığı tasarımlarını ipek ve jarseye bastığı görülmektedir (Clarke, 2011:29-30), (Nii, 2002:592).

Christian Dior (1905-1957): Fransız modacının 1947'de tanıttığı "La Ligne Corolle" koleksiyonundaki "Bar" gibi takımlar gelecek on yılın görünümünü belirlemiştir. Savaş kısıtlamalarından sonra Dior, bu koleksiyonu ile kadınlara yumuşak kadınsı şekli geri vermiştir. Basının "New Look" olarak adlandırdığı "Bar", göğüsten inen tek sıra düğmelere ve volanlı eteğe sahip ceketi ile dümdüz, dar, siyah eteğiyle dikkat çeken, metrelerce yün kullanılarak üretilmiştir (Bar, 2016).

Jack Lenor Larsen (1927-): Amerikalı tasarımcı, önce mimarlık ve iç mimarlık ile ilgilenmiş, 1951 yılında tekstil tasarımcısı olarak mezun olmuş ve aynı yıl New York'taki tasarım ofisini açmıştır (Acar, 2013:83). 1955 yılında ürettiği "Remoulade", Larsen'in en önemli tasarımlarından biri olarak bilinmektedir. Aslında bezayağı olan dokumada, farklı lif kompozisyonları ile farklı numarada iplikler kullanarak, uzun atlamalı ve üç boyutlu görüntü yakalamıştır. Bu çalışması için, el ile renklendirilmiş ve el ile basılmış, bir el dokuması görünümü arayan Larsen, otomatik makineyi özel bir tasarıma çevirerek metrelerce dokuma yapmıştır. Böylece tasarımının, kütle üretimine uygunluğunu ve üretilebilirliğini de kanıtlamıştır. Larsen, tekstil üretiminin tüm aşamalarını öğrenmiş ve teknik kabiliyeti ile ilk el dokumalarındaki yaratıcı çıkışı devam ettirmiştir (Eidelberg, 1991:206).

Özgürlük Yılları ve Bilgisayar Destekli Tasarımın Başlangıcı (1960-2000)

1957'de Sputnik 1'in Sovyet Rusya tarafından uzaya gönderilmesi ABD ile arasında uzay savaşları başlamıştır. 1960'lar uzay renkleri olarak nitelendirilen metalik renkler ve sentetik malzemelerin çokça kullanıldığı "Fütüristik" tasarım anlayışının yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde Modernist tasarım dili fonksiyonalizm reddedilerek tasarımda değişim ve çeşitlilik ön planda tutulmuştur. Geleneksel sanatlardan beslenen tasarım anlayışı yerini teknolojiye, bilime ve yeni üretim yöntemlerine bırakmıştır.

1960'larda, giyim endüstrisindeki devrim, 1959 yılında du Pont tarafından "elastan" olarak da bilinen sentetik lif "spandex"in bulunmasıdır. Günümüz giyimi için halen önemini koruyan elastan, daha çok elastikliği ve

sağlamlığı ile bilinmektedir. Genellikle nylon ile karıştırılarak mayolarda ve yüksek performanslı spor giyiminde kullanılmaktadır (Clarke, 2011:20).

60'ların gençliği, kalıplaşmış davranış biçimlerini reddederek barışın ve özgür yaşamın tadını çıkartmışlardır: Her birinin kendine özgü müziği, giyim tarzı ve görsel dili olan çok sayıda gençlik hareketi ortaya çıkmıştır. Bu hareketlerden en önemlisi **Psychedelia**'dır. Psychedelic sanatçılar, Art Nouveau'nın kavisli şekillerini, Op sanat hareketinin yoğun optik renk titreşimlerini, göz kamaştıran parlak renkler ile bir araya getirmişler, uyuşturucudan esinlenmiş görsel bir dil yaratmışlardır (Psychedelic 60s, 2016).

1960'tan 1970'e uzanan dönemde, Pop Sanat ve Op/Optik Sanat gibi sanat akımlarının uygulamalı sanatlara büyük etkileri olmuştur. Her iki sanat akımı da tekstil tasarımcıları tarafından sıklıkla referans alınmıştır. **Barbara Brown** (1932-), tasarımlarında sıklıkla Psychedelic'in renklerini Op Sanat etkisi ile birleştirerek kullanan İngiliz tasarımının 1960'lardaki önemli ismidir (Jackson, 1998:203).

Verner Panton (1926-1998): Danimarkalı iç mekân tasarımcısı, 1960'larda uluslararası tekstil tasarım stüdyosu olan "Mira-X" ile işbirliği sırasında imajı ile özdeşleşen, radikal ve çok düzenli bir konsept üzerine kurguladığı "Mira-X Set"i tasarlamıştır. 1984'te üretilen "Diamond" koleksiyonu, tek bir modele dayanan ve sayısız formda yenilenen bir temele dayanmaktadır. Panton, tek bir tema ile sistematik çalışarak tasarımlarını özel kılmıştır (Clarke, 2011:24-25). Tasarımlarında, Op Sanat'ı geometri ile birleştirdiği görülmektedir.

Andre Courrèges (1923-2016): Modernizm ve Fütürizmden etkilenen Fransız tasarımcı, 1964'de sunduğu koleksiyonu ile köşeli mini elbiselerin ve dar pantolonların öne çıkmasını sağlamıştır. Gabardin gibi ağır kumaşlar kullanılarak yarattığı tasarımları, düz çizmeler, gözlükler ve astronotlar tarafından giyilen kasklarla eşleştirmiştir. Tasarımcı, kullandığı beyaz ve gümüş renkler ile "Uzay Çağı"nı başlatmıştır (André Courrèges, 2016).

Memphis: 1980'den 1988'e kadar aktif olan İtalyan bir tasarımcı grubudur. Bir tür "Anti-Tasarım" hareketi olan Memphis işlerini, "New International Style" olarak tanımlamıştır. Tasarımları ile 1981'deki "Milan International Furniture Fair"de büyük ses getirmişlerdir (Bengtsson, 2010:164). Memphis, tasarımdaki Modernizme bir eleştiri olarak görülebilmektedir: "Tasarımda modernizm, net hatlar, düzenli dağılmamış yüzeyler ve en az düzeyde renk ve desen kullanımını önerirken; Memphis, bir renk, doku ve desen cümbüşü yapar" (Barnard, 2010:100). Bu tasarım anlayışı ile yaptıkları mobilyaların yanı sıra halı ve gömleklik kumaşlar gibi tekstillere de imza atmışlardır.

Mary Quant (1934-): 1960'larda mini eteğin Londra'da popüler olmasına öncülük etmiştir. İngiliz modacı, gençler için yaptığı giysiler ile gençlere yönelik tasarımı başlatmıştır (McDermott, 2008:24). Erkek giyimde ise ünlü İngiliz müzik grubu **The Beatles**'ın üyeleri, 1960'larda yakasız ceket ve dar pantolondan oluşan gri takımların altına giydikleri "Chelsea" botları ile tüm dünyaya ilham kaynağı olmuşlardır (McDermott, 2008:25).

Hazır Giyimin Yükselişi: 1960'larda kişiye özel tasarım, dünya modasının eğilimleri üzerinde etkili olsa da büyük mağazaların/marketlerin kaliteli ürünlere çokça ihtiyacı bulunmaktaydı. 19. yüzyılın sonundan beri var olan ancak her zaman ucuz ve kalitesiz olarak algılanan "prêt-à-porter/hazır giyim", 20. yüzyılda kütle kültürü ve insan yapısı materyallerin gelişimi ile birlikte saygınlık kazanarak popüler olmuştur. Hazır giyim tasarımcıları, 1973'te kişiye özel tasarımcıların defile takvimini izler şekilde Paris'te yılda iki kez koleksiyon sunmaya başlamışlardır. Bunu Milano, New York, Londra ve Tokyo gibi diğer şehirlerde takip etmişlerdir. 1970'lerde kot pantolonu da içeren Hippi ve folklorik moda patlamıştır (Nii, 2002:512).

Hippie Kültürü: 60'ların sonlarına doğru, yaşanan toplumsal değişimler ve Pop'un çılgın tüketim önermeleri gençleri, ruhsal önceliklere ve uyuşturucu ile yapılan deneylere itmiştir. Hippie, Doğu'nun dinleri ve kültürünün yarattığı etnik bir moda olarak nitelendirilmektedir (McDermott, 2008:26). Çiçekli giysiler Hippie'lerin simgesi olmuştur.

1970'ler çevre duyarlılığının doğduğu yıllardır: 1985'te ozon tabakasında bir delik olduğunun keşfedilmesi ile bu duyarlılık artık bir çevre sorununa dönüşmüştür. 20. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren ortadan kalkma noktasına gelen doğal boyamacılık; "1980'lerden sonra bazı sentetik boyarmaddelerin toksik ve kanserojen özellikleri ve çevre kirliliğine neden olmalarının farkına varılmasıyla" yeniden gündeme gelmiştir (Karadağ, 2007:9).

Sonia Rykiel (1930-2016): 1962'de ilk butiğini açan Fransız tasarımcı, ince kadın vücudunu vurgulayan örme giysiler yaratmıştır. 1970'lerde hem hazır giyim için hem de modaya uygun tasarımları ile Rykiel, gündüz için sıradan bir giyim eşyası olarak düşünülen kazak ve hırka modeline bakış açısını değiştirmiştir (Nii, 2002:600). Bu başarısı ile "Örme Kraliçesi" olarak anılmaktadır.

Japon Tasarımı: Avrupa ve ABD'deki tasarım hareketlerinin Japonya'yı ancak, Meiji döneminde (1867-1912) kademeli olarak günlük giyimde Batılı giyim tarzının benimsenmesi ile başlamıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise artık Japonya'nın dünya modasını yakaladığı görülmektedir (Nii, 2002:514). Japon tasarımının önemli ismi **Issey Miyake** (1938-), 1980'lerin sonunda yaratıcı pilili giysilerini tasarlamıştır. Pilili giysilerde, kumaşın pililendirilip sonra giysinin dikilmesi sürecini tersine çevirmiştir. Pililendirmeyi kesim ve dikim işlemelerinden sonra yapan Miyake, materyali ve fonksiyonelliği organik olarak birleştirerek yeni dokular elde etmiştir. Miyake'nin yaratıcı tasarımlarında, kimya mühendisliği güçlü olan Japon tekstil sanayi ve materyalin özünü vurgulayan Japon giyim yaklaşımının payı büyüktür. 1999'da "A-POC"u sunan tasarımcı, modern bilgisayar teknolojisi ile geleneksel örme yöntemlerini birleştirerek tüp örgü olarak örülen serbest ölçülü giysiler yaratmıştır. Bu tasarımında giyenin tüpten istediği giysi formunu kesmesi ile hazır giyimi kişiselleştirdiği görülmektedir. 1982'de Rei Kawakubo (1942-) ve Yohji Yamamoto (1943-) Batı modasında önemli bir etki yaratmışlardır (Nii, 2002:514). Yamamoto, bedene oturan giysiler yerine kimonodan etkilenerek, modern yaşam tarzına uygun, inovatif kumaşlar ile kat kat ve pilili tasarımlar sayesinde rahatlığın ön planda olduğu tasarımlar yapmıştır (McDermott, 2008:30).

Bilgisayar Destekli Tasarım: 1990'larda bilgisayarların gündelik hayatın bir parçası olması büyük bir dönüm noktasıdır. Bilgisayar, hızla gelişen teknoloji sayesinde kısa sürede hem üretim yöntemlerinin değişmesinde hem de tasarımların biçimlendirilmesinde önemli rol oynamıştır. Tasarım dünyasına "Computer Aided Design (CAD-Bilgisayar Destekli Tasarım)" ve "Computer Aided Manufacture (CAM-Bilgisayar Destekli Üretim)" kavramlarının girmesi; bilgisayarlar için yapılan tasarımlardan, bilgisayar programları ile yapılmaya başlanan tasarımlara geçilmesini sağlamıştır.

Dijital Çağ

21. yüzyıl gelişen bilgisayar teknolojileri ve bilişim sistemleri ile Dijital Çağ olarak nitelendirilmektedir. Küçülen teknolojik ürünler ile artık dünya avucumuzun içindedir. İnternet sayesinde insanlık, hızlı değişim ve dönüşümlerin yaşandığı bir dünyadadır. 20. yüzyılın son çeyreğindeki bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeler bugünün sanat ve tasarım dilini oluşturmaktadır.

Yeni yüzyıl küresel çevre felaketi ile başlamıştır: 1980'lerde yaşanan ozon tabakasındaki deliğin yerini, küresel ısınma, iklim değişikliği ve karbon salınımı gibi çevre sorunları almıştır. Bu sorunlar ekolojik tekstillere ve doğal boyamacılığa olan ilgiyi arttırmıştır.

Tasarım sürecindeki devrim, bilgisayar destekli tasarımın, üç boyutlu uzay fikrinin iki boyutlu tasarıma aktarılması sonucunda ortaya çıkan yeni bir görsel estetiktir (O'Mahony, 2007:34). CAD ve CAM, tasarım ve üretim aşamalarını kökten değiştirmiştir; bunun en çarpıcı örneği dijital baskıdır. Dijital baskı teknolojisinin esası, "baskı desenlerinin bilgisayarda yaratılarak şablon ve renk ayrımları kullanmaksızın bilgisayardan baskı makinesine gönderilmesi ve daha sonra mürekkebin, deseni oluşturmak üzere damlacıklar halinde çok ince düzelerden kontrollü olarak materyal üzerine püskürtülmesidir" (Özgüney ve İşmal, 2003:1). Bu teknoloji ile çok çeşitli yüzeylere baskı alınabilir: Tekstiller, duvar kaplamaları, PVC, laminatlar, büyük boyutlu reklam panoları, iç ve dış mekân brandaları gibi (Özgüney ve İşmal, 2003:5-6).

Tekstilde yeni materyallerinin gelişimi için yapılan araştırmalar geleceğin tasarım dilini belirleyecek olması açısından önemlidir. Bu araştırmalar öncelikle sağlık ve askeriye gibi alanlar için yapılsa da zamanla günlük kullanımımıza girmeye başlamıştır: Akıllı tekstiller, kullanım özellikleri açısından geleneksel tekstillerden ayrılan, "herhangi bir etkiyi veya etki değişikliğini algılama ve buna tepki verme özelliğine sahip tekstil ürünleridir" (E. İşmal ve Yüksel, 2016:88-89). Teknik tekstiller içinde en yüksek ve ileri teknoloji kullanılarak yapılan bu tekstiller farklı bilim alanlarının birlikteliği ile üretilmektedir (E. İşmal ve Yüksel, 2016:89). Akıllı tekstillere kazandırılan üstün özellikler, işlevselliklerinin yanı sıra tasarımcılara farklı görsel etkiler yaratma imkânı da sunmuştur. Ultra-stretch tekstiller ile detay gerektiren dikime ihtiyaç duymadan düzgün bir görünüm sağlanabilmektedir. Tekstil teknolojisi anlamında en önemli gelişmeler ekstrem sporlarda kullanılan teknik materyallerde olmuş ve giyimin fonksiyonelliğini olumlu yönde etkilemiştir. Uluslararası moda tasarımcıları, hem ana koleksiyonlarında hem de spor koleksiyonlarında hatta gece giysilerin de bile bu tekstilleri kullanmaktadırlar (Clarke, 2007:108).

Tasarım, günümüzde gelişen teknolojiler ile dijital ortamlarda oluşsa da her zaman yeniyi arayan ve yaşanılan hız sayesinde çabuk tüketen insanın arayışları devam etmektedir. Bu bağlamda teknoloji ve geleneksel yöntemlerin birlikteliğinin öne çıktığı görülmektedir: Günümüzde dijital baskı ile tekstile aktarılan tasarımlara, görsel etki arayışlarında baskı üzerine tekrar; film baskı, devore, gofraj, flok, lazer kesim gibi uygulamalar yapılarak, farklı dokular yakalanmaktadır (Briggs-Goode, 2013:98). Tasarımcının, kütle üretimini kişiye özel tasarım ile birleştirme çabası olarak görülebilecek bu arayışı, yeni kimyasallar ile geleneksel yöntemlerin birlikteliği gibi deneysellik ekseninde yapılan yaratılar yeni yüzyılın tekstillerini oluşturmaktadır.

Mary Katrantzou (1983-) Atinalı tasarımcı, eğitimine önce iç mimarlık ile başlamış daha sonra tekstil eğitimi almıştır. Dijital baskı teknolojisini tasarımlarında kullanan Katrantzou, "trompe l'oeil" göz yanılsaması etkili desenleri giysiye taşıdığı koleksiyonu ile dikkat çekmiştir. Büyük ölçülü takılar ile parfüm şişelerinin, giysilerin üzerinde bağlı duruyormuşçasına algılandığı tasarımları ise dijital baskının yakaladığı foto gerçekçiliğin iyi örneklerindedir. 2011/2012 sonbahar/kış koleksiyonunda Katrantzou'nun Uzak Doğu motiflerini kullandığı (Briggs-Goode, 2013:21) giysilerindeki form arayışı Batı ve Doğu tasarım anlayışının birlikteliği açısından önemlidir.

Iris van Herpen (1984-) Hollandalı tasarımcı, 3D baskı yöntemini kullanarak yaptığı koleksiyonları ile bilinmektedir. Heykelsi form arayışları ile öne çıkan Herpen, ilk 3D giysi tasarımı koleksiyonunu 2009 yılında sunmuştur. "Crystallization"da teknolojinin tasarımcının yaratı süreci üzerindeki olumlu etkisini görmek mümkündür. 3D teknolojisinin günümüzdeki esnekliğine ulaşmadığı günlerde, tasarımcı çözümü el ile yaptığı müdahalelerde bulmuştur (Holgate, 2016).

20. yüzyılın sonlarından itibaren tasarım dünyasında yer almaya başlayan bilgisayar teknolojisi, içinde bulunduğumuz yüzyılın estetik dilinin değişiminde en önemli etkendir. Bilim ve teknolojideki gelişmeler, tasarımda istenilen her şeyin çok hızlı bir şekilde yapılabileceği algısı yaratmıştır. Dijitalleşme, hız, tüketim kavramlarının gündeme gelmesi, yavaş moda, sürdürülebilirlik ve çevreye duyarlılığı ön plana çıkarmıştır. Tekstilde, makineleşme, teknolojik ilerleme ve günümüzde dijitalleşme ile 21. yüzyılda değişen bir tasarım anlayışı söz konusudur. Bu bağlamda tekstilde, Endüstri Devrimi ile başlayıp günümüze kadar gelen süreç, tekstilin alt tasarım disiplinlerini de içine alan (dokuma, örme, baskı ve giyim) başlıklar altında önemli evreleri ile anlatılmıştır.

***Yrd. Doç. Semra GÜR ÜSTÜNER**
E-posta: semra.gur@marmara.edu.tr
Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Tekstil Bölümü
Küçükçamlıca, 34718, Acıbadem, Kadıköy/İstanbul

Kaynaklar

- Acar, S. (2013). Jack Lenor Larsen: İç Mekân Tekstili Tasarımında Bir Öncü. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*. Sayı: 7, s.81-91
- Akbostancı, İ. (2012). 21. Yüzyıl Lif Sanatında Teknoloji Etkisi. *Odessa 1. Uluslararası Sanat Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde s.7-13. İstanbul: Kemerburgaz Matbaası
- Akbostancı, İ. (2014). 20. ve 21. Yüzyıllarda Tekstil Baskı Tasarımı ve Üretiminin Değişen Tanımı. *Sanat Tasarım Dergisi*. Sayı: 5, s.31-41
- Alyanak, Ş. (1998). 'Bauhaus Dokuyor' Bauhaus'un Tekstil Atölyeleri. Arredamento Mimarlık. Sayı: 108, s.114-119
- Alyanak, Ş. (2001). Robin ve Lucienne Day Britanya'da Çağdaş Tasarımın Öncüleri. *Arredemento Mimarlık Dergisi*. Sayı: 136, s.104-115
- *André Courrèges*, http://www.vam.ac.uk/content/articles/a/andre-courreges/ (13 Şubat 2016)
- Antmen, A. (2008). *20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar*. İstanbul: Sel Yayıncılık
- *Bar*, http://collections.vam.ac.uk/item/O75379/bar-skirt-suit-dior-christian/ (13 Şubat 2016)
- · Barnard, M. (2002). *Sanat, Tasarım ve Görsel Kültür*. Çev. Güliz Korkmaz. Ankara: Ütopya Yayınevi
- Başer, İ. (1998). *Tekstil Teknolojisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları
- Başer, G. (1998). *Dokuma Tekniği ve Sanatı Cilt I*. İzmir: TMMOB Tekstil Mühendisleri Odası Yayınları
- Briggs-Goode, A. (2013). *Printed Textile Design*. London: Laurence King Publishing
- Brandstatter, C. (2003). *Wonderful Wiener Werkstätte: Design in Vienna 1903-1932*. London: Thames&Hudson
- Bengtsson, S. (2010) *Ikea the Book*. Stockholm: Arvinius Förlog AB
- Clarke, S. (2011). *Textile Design*. London: Laurence King Publishing
- Clarke, S.E.B. (2007). Fashion. Sarah E. Braddock Clarke ve Marie O'Mahony (Ed.), *Techno Textiles 2: Revolutionary Fabrics for Fashion and Design* içinde (s. 106-135). London: Thames & Hudson
- Dempsey, A. (2007). *Modern Çağda Sanat*. Çev. Osman Akınhay. İstanbul: Akbank Kültür Sanat Yayınları.
- Dölen, E. (1992). *Tekstil Tarihi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Yayınları
- Eidelberg, M. (Ed.) (1991). *Design 1935-1965 What Modern Was*. New York: A Times Company
- E. İşmal, Ö. ve Yüksel, E. (2016). Tekstil ve Moda Tasarımına Teknolojik Bir Yaklaşım: Akıllı ve Renk Değiştiren Tekstiller. *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*. Sayı: 16, s.87-98
- Ergür, A. (2002) Tekstil Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Boğaziçi Yayınevi
- Fogg, M. (Ed.) (2014). *Modanın Tüm Öyküsü*. İstanbul: Hayalperest Yayınevi
- Günay, D. (2002). Sanayi ve Sanayi Tarihi. *Mimar ve Mühendis Dergisi,* Sayı:31, 8-14
- Güvenç, B. (1999). *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Hardy, A. (2006). *Art Deco Textiles*. London: Thames&Hudson
- Harris, J. (1993). *5000 Years of Textiles*. London: British Museum Press
- Holgate, M. (2016). *Meet Iris van Herpen, the Dutch Designer Boldly Going Into the Future,* https://www.vogue.com/article/iris-van-herpen-dutch-designer-interview-3d-printing (13.06.2016)
- Iwagami, M. (2002). 19th Century. Akiko Fukai (Ed.), *The Collection of the Kyoto Costume Institute Fashion: A History from the 18th to the 20th Century* içinde (s.149-330). Köln: Taschen
- İşmal, Ö. E. ve Yıldırım, L. (2012). *Tekstil Baskıcılığının Tarihçesi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları
- Jackson, L. (1998). *The Sixties: Decade of Design Revolution*. London: Phaidon
- Jackson, L. (2002). *Twentieth-Century Pattern Design*. New York: Princeton Architecrural Press
- Karadağ, R. (2007) *Doğal Boyamacılık*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı
- Karaören, Fatma N. (1997). Arts And Crafts, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi* Cilt 1 içinde (s.143-144). İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları
- Kırkham, Pat (2004). Waggoner, D. (Ed.) *The Beauty of Life: William Morris & The Art of Design* içinde (s.20-31), (s.32-63). London: Thames & Hudson
- Koga, R. (2002). 20th Century-First Half. Akiko Fukai (Ed.), *The Collection of the Kyoto Costume Institute Fashion: A History from the 18th to the 20th Century* içinde (s.331-508). Köln: Taschen
- Houze, R. (2010). Design Reform, 1820-1910. Grace Lees-Maffei ve Rebecca Houze (Ed.), *The Design History Reader* içinde (s.53-69) New York: Berg
- MacCarthy, F. (1982). *British Design since 1880 A Visual History*. London: Lund Humphries
- McDermott, C. (2008). *Contemporary Design: Date 1900-Today*, Design Museum. London: Carlton Books
- Meller, S. (1991). *Textile Designs: 200 Years of Patterns for Printed Fabrics*. London: Thames & Hudson
- Nii, R. (2002). 20th Century-Second Half. Akiko Fukai (Ed.), *The Collection of the Kyoto Costume Institute Fashion: A History from the 18th to the 20th Century* içinde (s.509-709). Köln: Taschen
- Orsborne, A. (Ed.) (2013). *Moda Geçmişten Günümüze Giyim Kuşam ve Stil Rehberi*. Çev. Duygu Özen. İstanbul: Kaknüs Yayınları
- O'Mahony, M. (2007). Electronic Textiles. Sarah E. Braddock Clarke ve Marie O'Mahony (Ed.), *Techno Textiles 2: Revolutionary Fabrics for Fashion and Design* içinde (s.32-51). London: Thames & Hudson
- Özgüney, A. T. ve İşmal, Ö. E. (2003). *Tekstil Dijital (Ink-Jet) Baskı Teknolojisi: Temel İlkeleri ve Gelişim Süreci*. İzmir: Türk Tekstil Vakfı Yayınları
- Özpınar, C. (2009). *Lif Sanatında Kavram.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi/Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul
- *Psychedelic 60s*, https://visualartsdepartment.wordpress.com/psychedelic-60s/ (17 Şubat 2016)
- Sağocak, M. (2003). *Tasarım Tarihi Endüstri Tasarımında 250 Yıl*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayını
- Tanilli, S. (2016). *Uygarlık Tarihi*. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları
- *Textiles and Fashion Collection,* http://collections.vam.ac.uk/item/O15303/furnishing-fabric-unknown/ (01 Şubat 2016).
- Yıldırım, L. (2009). Avrupa Toile De Jouy Kumaşlarına Mavi-Beyaz Çin Porselenlerinin Etkisi. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*. Sayı: 16, s.31-35
- Yıldırım, L. (2010). Tekstil Tasarımında Bir Dönüm Noktası: Sonia Delaunay. *Yedi: Dokuz Eylül Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*. Sayı: 4, s.63-71.